

Školy jsou na řadě hned po nezávislých médiích, varuje pedagog, který natočil ruskou školní propagandu

15.4.2026 - Patricie Martinů | EDUin

Pedagog a dokumentarista Pavel „Paša“ Talankin popsal v rozhovoru pro EDUin, jak ruský stát proměnil školu v efektivní nástroj propagandy a jak rychle se z ideologie stane rutina. Jaké vlivy působí na žáky i učitele a co by mělo být varovným signálem pro Česko?

Po zahájení invaze na Ukrajinu v únoru 2022 začal ruský stát požadovat po školách, aby dokumentovaly průběh povinné „vlastenecké výchovy“ a záznamy posílaly ministerstvu školství. Talankin, který v té době pracoval jako asistent pedagoga a organizátor školních akcí na základní škole v malém ruském městě Karabaš na Urale, dostal na starost právě to. Rozhodl se však, že se o záběrech musí dozvědět i lidé mimo Rusko. Povedlo se mu totiž zaznamenat, jak probíhalo zavádění putinovské propagandy do výuky v přímém přenosu. Na základě těchto záběrů, které s sebou vyvezl ze země, vznikl dokument *Pan Nikdo proti Putinovi* v česko-dánské koprodukcí, který letos získal Oscara za nejlepší dokumentární film.

Jak byste popsal ruskou školu v době, kdy jste byl sám žákem? Byly tam už tehdy věci, které jste se učil třeba o Evropě, sousedních zemích, o roli Ruska, ideologicky zabarvené?

Jediné, co si vybavuji, je, že byly dvakrát ročně oslavné akce – 9. května, kdy Rusko slaví vítězství ve druhé světové válce, a 23. února, takzvaný Den obránce vlasti, kdy chlapcům nosí dívky dárky a oni jim pak naopak na MDŽ. Vybavuji si spíše to, co se říkalo ve státní televizi: že celý svět je proti nám, NATO je proti nám, Američané chtějí zabrat Bajkal a tak dále. To jsou věci, které se říkaly už dlouho, ale samozřejmě to byly věci, kterým jsem nevěřil.

V desáté třídě jsme sice měli kurz branné výchovy, kdy jsem poprvé viděl kulomet, byl však dřevěný a neměl zásobník. Zatímco nyní dávají dětem do rukou opravdové zbraně a granáty a na některých školách zřizují střelnice, kde děti učí střílet.

Od kdy vlastně začíná vliv státního narativu ve vzdělávání?

Stát má přímý vliv na systém školství a vzdělávání vůbec na všech úrovních, od mateřských škol přes základní a střední školy po univerzity. Samozřejmě existují i soukromé vzdělávací instituce, ale i tam mají povinné hodiny a akce. Dřív systém školství v Rusku nebyl takhle vertikální, ale za Putina se to zcela změnilo. Všechny příkazy jdou rovnou seshora z ministerstva školství Ruské federace.

Forma, v jaké se propaganda objevuje, se liší podle různých věkových kategorií. Pro malé děti v mateřských školách je to spíše formou hry, obrázků, vybarvování, pro starší děti už je to ve formě přednášek, jak bylo zachyceno v dokumentu.

Jsou tu také takzvané *Razgovory o važnom*, tedy *Rozhovory o důležitých věcech*, které byly zavedeny po začátku invaze v roce 2022 a jsou povinné pro všechny stupně vzdělávání, od předškolních dětí po studenty vysokých škol. Formálně to není jeden z hlavních předmětů ve škole, je to takzvaný doplňkový, volitelný předmět. I když tyto doplňkové předměty nejsou běžně povinné, tak u tohoto předmětu to neplatí.

„Podle starých učebnic se nesmí učit. Všechny peníze na obnovu učebnicového fondu musely jít pouze na nové učebnice dějepisu.“

Jak se po únoru 2022 proměnil obsah výuky v běžných předmětech - třeba v dějepisu, zeměpisu, literatuře nebo občanské výchově?

Veškeré učivo je cenzurované. Když bych měl dát příklad: v učebnici literatury se dnes již nezmiňuje, že se autor Nikolaj Vasiljevič Gogol narodil na Ukrajině či že jeho slavné dílo *Večery na samotě u Dikaňky* se odehrává na ukrajinském venkově. O Anně Achmatovové, významné ruské básnířce, se nedočtete, že se narodila v Oděse.

Občanská nauka se dříve učila od sedmého ročníku, nyní pouze v devátém. Dějepis byl zaveden povinně i pro první stupeň, kde se dřív ještě nevyučoval - děti se tam učily jen číst, psát a počítat. Učebnice dějepisu jsou zcela přepsané. Jejich autorem je bývalý ministr kultury Vladimir Medinskij, Putinova loutka.

Dále se zkracují předměty jako anglický jazyk - jestliže měli žáci dříve tři hodiny týdně, nyní ji mají třeba jen jednou za týden. A mezinárodně uznávané jazykové zkoušky, třeba Cambridge a podobné, jsou v Rusku označovány jako extremistické organizace. Kdyby člověk chtěl složit zkoušku z angličtiny, mohl by být trestně stíhán za spolupráci s extremistickou organizací.

Byla škola povinná koupit nové učebnice, poplatné narativu státu?

Ano, a podle starých nesmějí učit. Moje matka pracuje jako knihovnice ve škole, kde jsem působil. Ve školní knihovně dostávala pravidelně každý rok přidělenou určitou sumu - každý rok je to trochu jiné - na nákup nových učebnic do různých předmětů, aby se obnovil učebnicový fond. Ale loni v létě obdržela příkaz, že za všechny peníze, které dostala přidělené na nové učebnice, musí koupit pouze nové učebnice dějepisu. Z žádného jiného předmětu nikoli.

Co se změnilo v požadavcích na učitele z hlediska jejich dalšího vzdělávání, odborné přípravy nebo plnění nových úkolů, povinností?

Neprobíhaly žádné kurzy zvyšování kvalifikace, kromě toho, že učitelé dějepisu dostali „nalejvárnou“, jak vyučovat podle nových směrnic. V ostatních předmětech učitelé dostanou seshora nějaké téma, o kterém musí přednášet v Rozhovorech o důležitých věcech. Kromě toho byl v mé škole každý čtvrtek předmět, který se jmenoval *Rusko - mé horizonty*. Poté, co jsem odjel, se objevil ještě další předmět, který se jmenuje *Rodinná výchova*. V něm dětem říkají, že mají rodit co nejvíc dětí, od co nejmladšího věku.

Co se rovněž změnilo, je, že se školy militarizují, i za povinné účasti učitelů. Neustále se dělají vojenské akce, do školy chodí vojáci... Zároveň se objevila nová organizace - *Ruské hnutí dětí a mládeže, RDDM*. Učitelé musí být povinně jeho součástí a organizovat pro žáky akce v rámci příkazů seshora. Často to obnáší publikovat různé texty na internetu, publikovat s určitými hashtagy, například s písmenem Z, vlastně si z dětí udělat takovou trollí farmu, aby se zvýšila viditelnost těchto témat na internetu. Jednou z akcí tohoto hnutí bylo, že žáci museli recitovat nějaké verše o válce, natočit se u toho na video a publikovat jej na sociální síti VKontakte (ruská obdoba americké sociální sítě Facebook, pozn. red.).

Pavel Talankin

Pavel Talankin působil jako asistent pedagoga, školní kameraman a organizátor akcí na Základní

škole č. 1 v ruském městě Karabaš v Čeljabinské oblasti, ve které byl sám i dříve žákem. Je spolurežisérem, kameramanem a vypravěčem dokumentárního filmu *Pan Nikdo proti Putinovi* z roku 2025, tvořeného školními záběry natočenými během dvou let po ruské invazi na Ukrajinu v roce 2022. Po natočení těchto záběrů ze země odjel. Film získal Zvláštní cenu poroty World Cinema Documentary na filmovém festivalu Sundance, cenu BAFTA za nejlepší dokument a v roce 2026 Oscara za nejlepší celovečerní dokumentární film.

„Snaží se dětem vštípit, že na válce není nic špatného – že to je úplně normální součást života, a naopak něco zajímavého, atraktivního.“

Měly tyto mimoškolní organizace vždy tak silnou roli, nebo to začalo až po invazi? Co je jejich cílem?

Ne, intenzita těchto mimoškolních aktivit velice zesílila právě po začátku války. Ve školách probíhají i hodiny takzvané *Junarmiji* (Všeruské vojensko-vlastenecké společenské hnutí, organizace pro vojenskou výchovu dětí a mládeže, pozn. red.) – dřív byly sice taky, ale nyní jsou povinné. Jedná se víceméně o brannou výchovu specializovanou na mládež a na armádu. Ředitel oznámí třídnímu učiteli, že jejich třída se stane členy Junarmiji. Děti či rodičů se však nikdo neptá, zda mají zájem. Mají dokonce uniformu, takže do školy chodí v baretech a ve vojenských botách.

Cílem je vesměs popularizace a romantizace války. Snaží se jim vštípit, že na válce není nic špatného. Že to je úplně normální součást života, a naopak něco zajímavého, atraktivního. A že když člověk zemře, tak nezemře zbytečně, že zemře za vlast. A vlastně tím pádem učí, že lidský život, ani život dítěte, nic neznamená.

V každé škole je povinné rozmisťovat na nástěnkách oslavné fotografie těch, kteří zemřeli ve válce, takzvaných hrdinů. Nejen vedení školy, ale i samospráva kontrolují, zda to školy plní.

Je to, co popisujete, stejné na všech školách, ať už ve velkém městě, jako je Moskva nebo Petrohrad, nebo v malém, jako v Karabaši? Liší se intenzita těchto požadavků v závislosti na regionu?

Tyto příkazy či směrnice z ministerstva školství jsou tytéž pro všechny školy. Z kremelského ministerstva to jde na krajské ministerstvo, konkrétně u nás například Čeljabinského kraje, a pak už jdou přímo do našeho města. Takto se to dostane do všech regionů. Jsou ale školy, kde se učitelé na individuální úrovni snaží příliš netlačit na uplatňování těchto příkazů, ale i oni samozřejmě musí povinně organizovat Rozhovory o důležitých věcech, vyvěšovat vlajku, mít vystavené fotografie padlých, publikovat o aktivitě třídy na internetu a tak dále.

Jsou školy, kde se to snaží dělat co nejméně, ale to je hlavně třeba Moskva, Petrohrad nebo jiná velká města. V tak malých městech jako u nás to nejde. Ve větších městech kontrola není tak tvrdá, protože tamní jeden odbor školství připadá na velké množství škol. Zatímco u nás máme rovněž jeden odbor školství, ale jenom čtyři školy, takže sem kontroly přicházejí mnohem častěji a je mnohem snazší mít vše pod kontrolou.

Jak jste se cítil během těchto změn mezi ostatními učiteli? Mohli jste spolu sdílet, co si o tom myslíte, nebo jste vnímal, že souhlasí s ideologickým narativem?

Je spousta učitelů, kteří s těmito narativy nesouhlasí, ale nemohou s tím nic dělat. Buď musí ze školy

nebo celého školství odejít, nebo přistoupit na tyto nové hodiny. Potom jsou i ti, kteří tomu upřímně věří, jsou zfanatizovaní a snaží se svou autoritou tlačit na ty, kteří by se snažili se proti tomu nějak postavit. V dokumentu je scéna, kdy učitelé řekli: „pojďme tyto nové hodiny zrušit a jenom normálně učit, jenom poskytovat vzdělání“, na což ředitel opáčí, že to není možné, jelikož by je jinak všechny vyhodili.

Putin každý rok vyhláší, že je to rokem „něčeho“, například literatury nebo sportu. Rok 2023 vyhlásil jako Rok pedagogů a právě v tomto roce dobrovolně odešlo ze školství 193 tisíc z nich s tím, že takto vyučovat nechťejí.

Čekal je za to nějaký postih?

Ne, prostě odešli ze školství nadobro. Avšak v lednu tohoto roku proběhla protestní akce učitelů z důvodu neustálého snižování platů, zatímco inflace v zemi je čím dál tím horší, a nemají proto často ani na základní potřeby. Rozhodli se, že v rámci Rozhovorů o důležitých věcech žákům mimo jiné sdělí i to, kolik takový učitel vydělává a kolik peněz co stojí. To se však ministerstvo školství dozvědělo a snaží se perzekvovat ty, kteří se protestu zúčastnili.

„Jsou věci, které člověk nikdy nezapomene, a jednou z nich je váš první učitel. Má v životě dětí obrovskou roli.“

Je možné, že část učitelů ani nevnímá, že vyučuje ideologický obsah, protože to prostě je už normalizované?

Ano, pro některé se stala tato ideologie kulturou, součástí normálního života. Nejprve se zavedou některé postupy, rutina, která se stane způsobem života. Následně se z něj však stane klec.

Je to trochu jako s čištěním zubů. Dítě do toho musíte ze začátku nutit, čistí si zuby nerado, ale musí si ten postup osvojit. Neví však, proč si je čistí, dělá to liknavě, někdy si je třeba nevyčistí, ale stane se to postupně v jejich životě rutinou, kulturním vzorcem. Poslední stadium je, že když dítě vyroste v dospělého člověka, už ani nevyjde z domu, aniž by si vyčistil zuby, protože by se cítil nepatřičně.

V dokumentu jsou pasáže, kde učitelé říkají, že se věci měly vždy takto a vždy budou, a už si nedokážou představit, že by to bylo jinak. A to je ta klec, ze které je pak velmi těžké dostat se ven a vidět ji jako něco jiného než přirozené.

Vy jste říkal, že jste propagandě jako žák nevěřil, ale co ti, kteří jsou v tomto systému odmala, věří tomu nebo jsou lhostejní? Až vyrostou a vyjdou ze školy, co myslíte, že si z toho odnesou, když se to stane rutinou?

Nevím, co s nimi bude, až vyrostou, ale myslím, že tomu věří. Školský systém v Rusku je totiž organizován tak, že od prvního do čtvrtého ročníku mají žáci jednoho stejného učitele, který je učí všechny základní předměty, číst, psát a tak dále. Učitel je pro děti v tomto věku obrovskou autoritou a není v zájmu školy, aby se tato autorita rozměňovala mezi více lidí. A v okamžiku, kdy má dítě velkou důvěru v jednoho učitele, který ho učí všechny předměty a zároveň mu vykládá vojenskou propagandu, tomu samozřejmě věří.

Jsou věci, které člověk nikdy nezapomene, a jednou z nich je váš první učitel. V Rusku je běžné, že v ověřovacích otázkách v e-mailu, když zapomenete heslo, je jako první nápověda otázka „Jaké bylo jméno vašeho prvního učitele“, zatímco u vás například jméno matky za svobodna nebo prvního domácího mazlíčka. Učitelé mají v životě dětí silnou roli.

Vidí děti rozpor mezi tím, co se učí, a svou žitou zkušeností, třeba když mají příbuzného na frontě a jsou z toho smutné, ale zároveň slyší ve škole, že mají být hrdé?

Ano, ale to jsou výjimky, a týká se to starších žáků, kteří už mají svůj rozum. Malé děti, které teprve nedávno nastoupily do školy, nevědí, jak výuka probíhala dřív, nemají s čím srovnávat. Zatímco starší žáci si tu změnu pamatují a určitě k ní přistupují s nedůvěrou nebo s mírnou ironií. Uplyne však pět deset let a budou tu každý rok vycházet ze školy další a další generace, které budou naladěné na válku, protože na ně odmala působila propaganda.

Jediné, co může pomoci, je role rodiny, která může děti směřovat k tomu, že věci jsou trochu jinak, než jak jim říkají ve škole, a mohou tak být vůči propagandě odolnější. Zním takové rodiny, kde dětem říkají, ať to neposlouchají, ale radši nic dalšího neříkají. Samozřejmě se ale může stát i to, že propaganda ve škole nakonec převálcuje i to.

Co by si české školství mohlo vzít z ruské zkušenosti jako varování, jak rychle může vzdělávací systém změnit svůj charakter, pokud je pod politickým tlakem?

Za těch posledních 25 let se toho stalo strašně moc. Ale ten první krok byl dušení či zavírání nezávislých médií – televizních stanic, novin, časopisů. Pak začali zavírat lidi, kteří nesouhlasili s režimem. Pak začali vraždit novináře.

Bohužel to zkrátka takhle začíná, protože nejdřív zavřou nějakou nezávislou televizi a pak určitě přijdou k vám do školy. Takže jestli vám zavřou nezávislou televizi, tak očekávejte, že tlak dojde až na úroveň škol a toho, co se budete učit ve školách, hned jako bod číslo dva. Jakmile to nastane, je pozdě. Protože do té doby už bývají zničena nezávislá média a mnoho dalších důležitých institucí.

<https://www.eduin.cz/clanky/rozhovor-pavel-talankin>